

Tóth Lajos

Inkei Péter, Kozma Tamás, Nagy József, Ritoók Pálné:

AZ EZREDFORDULÓ ISKOLÁJA

Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.

Gyorsan változó világunkban az oktatásügy kérdései mindinkább előtérbe, a figyelem központjába kerülnek. Ez a megállapítás különös hangsúllyal vonatkozik a szocializmust építő országokra. Egészen világgossá vált, hogy a közoktatás — annak színvonala és fejlődési üteme — a társadalmi haladás igen fontos alappillére és feltétele. Ezért az ilyen, nálunk is már jórészt ismert neves szerzők tollából származó mű, amely a jelenből indul ki és a következő évtizedek fejlődési irányait vizsgálja, méltán tarthat igényt kellő érdeklődésre.

Több éves kutatómunka, tudományos töprengések és viták eredményeit tartalmazza. Lényegében sokkal többet foglal magában, mint amennyit a címe „elárul”: felöleli a közoktatás fejlesztésének, távlati megalapozásának szinte összes fontosabb kérdését és mozzanatát. Hű képet nyújt a közoktatás eddigi magyarországi (1945-ben induló) fejlődéséről, és egyben előre mutat: feltárja a jövő útjait, a továbbfejlesztés főbb irányvonalait.

Bevezetőjében rövid történelmi visszapillantást tartalmaz az oktatás egyes fokozatainak háború utáni fejlődéséről, különös figyelemmel az 1961-es, lényegében már harmadik, iskolareform (elsősorban tantervi reform) által bekövetkezett változásokra és az akkor felmerült problémákra. Akkor már felszínre kerültek a tanulók lemorzsolódásának és az „elnézőbb osztályzásnak” a következményei, valamint az egységes követelmények és eltérő lehetőségek — a társadalmi háttér — ellentétéből adódó feszültségek megoldásának, illetve enyhítésének problémái, amelyek bizonyos fokig — nálunk is — még mindig hatékonyabb megoldásra várnak.

A tantervkészítéssel kapcsolatban az említett reform keretei között olyan törekvés vált irányadóvá, amely a súlypontot a tananyagról a fogalomrendszerekre, az összefüggések feltárására és megértésére helyezi át.

A köznevelés céljai és fejlesztési feladatai című fejezetben előbb a

társadalmi-gazdasági fejlődés és a köznevelés kapcsolatával és kölcsönhatásával, majd a személyiségfejlődés egyes alapvető kérdéseivel foglalkozik kellő tudományos elmélyültséggel. A társadalom fejlesztése és az emberi önmegvalósítás, a személyiség fejlesztése és a társadalmi tökéletesítése közötti összefüggések feltárása után a szerzők részletesen foglalkoznak a társadalmi fejlődés és a munkaerő-szükséglet, valamint a társadalmi mobilitás és a művelődési egyenlőtlenség kérdéseivel, a közneveléssel való összefüggéseivel. Ezzel kapcsolatban merül fel pl. a nyílt és a burkolt szelekció kérdése és megokoltsága, ami nálunk is, különösen a felsőoktatásban igen időszerű. Úgyszintén a munkamegosztás, az iskolai képzettség és a társadalmi mobilitás vázolt összefüggései a mi viszonyainkra is sok tekintetben azonosak vagy hasonlóak.

A személyiségfejlődés minden szocialista országban nagyon időszerű kérdését, és ezzel kapcsolatban az alapvető nevelési célok kialakításának problematikáját ebben a műben, bizonyos fokig, eredeti módon dolgozzák fel. A személyiség kialakításának, fejlesztésének alappilléreként a tudományos világnézet, meggyőződésrendszer, a kreatív önállóság és (egyben) együttműködési képesség, egy erkölcsi kötődésű szokásrendszer (habitus) és megfelelő alkotó- és önfejlesztő képesség — az alkotó munkára és viszonyulásra való képesítés kialakítását és fejlesztését tartják.

A köznevelés fejlesztésének fő irányai című fejezet felöleli az oktatás egész rendszerét, és elsősorban egy új, korszerűbb oktatási rendszer körvonalait és fejlesztési irányvonalait vázolja fel. Részletesen foglalkozik az ún. „iskolai kezdőszakasz” megszervezésének és tartalmának (az elemi kultúrkézségnek, ismeretek elsajátításának és a személyiségfejlesztés komplex megalapozásának) kérdéseivel. Ez nálunk is, mostani átfogó oktatási reformunk folyamataiban, amikor az óvodák és más iskoláskor előtti nevelési intézmények is az oktatási rendszer szerves részévé válnak, igen időszerű kérdés. Ugyanis ez a „kezdőszakasz” magában foglalja az iskoláskor előtti nevelést is. Nyílt kérdés marad azonban — s ezt világszerte különbözőképpen oldották meg —, meddig „nyúljon bele” az általános iskolába: elegendő-e pl. 3 év az említett feladatok (elemi kultúrkézségek és információs minimumok, alapismeretek) megvalósítására? Ez a kiindulópontja a korszerű általános műveltség megalapozásának, vagyis egy korszerű általános iskola (képzés) kialakításának.

E mű szerzői *a szakmai képzésnek* különös figyelmet szenteltek, ami érthető is, hiszen a szakképzés fejlesztése, korszerűsítése — a társadalmi követelményekhez való gyorsabb idomítása — minden oktatási rendszer és átfogó oktatási reform sarkalatos pontja. Figyelembe véve a jelenlegi magyarországi oktatási rendszer egyes elévült vonásait (a dualizmus maradványait) a szerzők rámutatnak a demokratizmus elvének alkalmazására, a teljesebb esélyegyenlőség biztosításának fontosságára és lehetőségeire. Ezzel kapcsolatban részletesen foglalkoznak az ún. feltáró

szakasz és a 12—13 éves kortól kialakuló pályaorientáció, valamint a pályaválasztás kérdéseivel. Szorgalmazzák a képességek és a személyiségstruktúra szerinti differenciálást — a fakultatív tantárgyak és tantárgycsoportok rendszerének kialakítását már az általános művelés keretei között.

Mivel a pályaválasztás korhatárának a 16 éves korra való „kitolódását” tartják helyesnek, és szem előtt tartják az általános műveltség jelentőségének a növekedését, valamint az abba „beleágyazott” pályaorientációs szakaszt, a mostanihoz képest felemelt időtartamú kötelező általános képzést javasolnak. Erre alapozódna a szakképzés három lépcsőben egymásra épülő szakasza, amely mentes volna a „zsákutcáktól”, és amelyet a rugalmasság, az egymásra épülés, a vertikális összekapcsolódás jellemezne. Az ilyen szakképzési rendszer lényegében mindenkinek azt nyújtaná, ami neki egyénileg megfelel — amire képes, amire adottságai vannak, s amire kellőképpen motivált. Eszerint az egyes képzési ciklusok és fokozatok befejezése után mindenkinek lehetősége volna a „kilépésre”, a munkába állásra és arra, hogy később, a társadalmi és egyéni szükségletektől indítva — a munka mellett — esetleg tanulmányait tovább folytassa.

Nem nehéz megállapítani, hogy ezekben az elgondolásokban, fejlesztési irány-javaslatokban sok hasonló és közös vonás fedezhető fel a nálunk folyamatban lévő oktatási reformmal, a kialakult (vagy kialakulóban lévő) új oktatási rendszerünkkel.

A következő, utolsó fejezet *a köznevelés fejlesztésének stratégiáját, irányait* tartalmazza. Az egyes fejlesztési szemléletek — kiindulás „a tartalomból”, kiindulás „a struktúrából”, kiindulás „a feltételekből” — taglalásánál érdekes és tanulságos szemügyre venni a kihámozott elévült szempontok és elemek szembeállítását azzal, ami haladóbb, elfogadhatóbb — ami a jövőbe mutat.

A köznevelésnek mint fejlődő szervezet irányítási rendszerének a jövőben nem a működésre kell irányulnia, hanem a fejlesztést kell szolgálnia. A jövőkép és a stratégia kialakításánál ezt az elvet a szerzők igyekeznek következetesen alkalmazni.

Az adaptív és optimális tervezéssel kapcsolatban, valamint a távlati tervezés megszervezésére vonatkozólag több, számunkra is időszerű kérdést vetnek fel. Pl. azt, hogy az egyes stratégiai célok elérésének tervezésében milyen időtávlatot vagyunk képesek belátni: milyenek lesznek elgondolásaink, terveink megvalósításának feltételei a közelebbi, illetve a távolabbi jövőben. Tervezni tehát reálisan csak úgy lehet, ha a valóság tárgyilagos feltárásából indulunk, és jól ismerjük a fejlődés általános irányvonalát, tendenciáit — a valóra váltás feltételeit, és ha képesek vagyunk a jövőbe látni.

Ennek a fejezetnek a keretei között érdekes gondolatokat találunk a pedagógiai kísérletek jelentőségéről és megszervezéséről, az oktató-nevelő munkában kifejezésre jutó „innovációk” helyes (szélesebb) értelmezé-

séről, az újításokat tartalmazó iskolai kezdeményezések támogatásáról. Ezzel összefüggésben utalás történik a pedagógusképzés- és továbbképzés olyan irányú átalakítására, reformjára, amely, többek között, jobban szem előtt tartaná az alkotó munkára, alkotó hozzáállásra való képesítést.

Szó van itt továbbá a fejlesztési programokról, koncepciókról, valamint az olyan hálózatfejlesztésről, amely nemcsak az iskolák és a köznevelés átalakulását ölelné fel, hanem egy-egy terület (régió), közigazgatási egység komplett kulturális fejlesztését is.

Végül a szerzők helyesen mutatnak rá, hogy az oktatásügy területén és vele kapcsolatban eddig kialakult tájékoztatási rendszer is alapos változtatásokra szorul: elsősorban fejlesztésorientálttá kell válnia. Ez, a sok új mozzanat mellett, magában foglalná az információs visszajelzéseket is a megindított folyamatokról, a tervek teljesítéséről, az egyes kezdeményezések hatékonyságáról. A megfelelő információáramlás azonban semmiképpen se vezessen az adminisztráció, az adathalmozás elburjánzásához!

A jövő közoktatásának felvázolásával (ebben a könyvben a köznevelés kifejezést használják, ami a magyarországi szakirodalomban jobban meghonosodott), a jövő útjainak keresésével és feltárásával a szerzők igen komoly tudományos feladatra vállalkoztak. Ennek az értékes közoktatás-politikai és egyben (szélesebb értelemben) pedagógiai műnek a megismerésével értékes információkhoz jutunk olyan kérdésekről, elgondolásokról, törekvésekről, amelyek nálunk is nagyon időszerűek. Sok lehetőséget nyújtanak az összehasonlításra, és serkentőleg, ösztönzőleg hatnak a saját problémáink, az eddig megtett utunk feletti elmélyült elgondolkozásra, töprengésekre. Hiszen a közoktatásban, ebben a bonyolult és dinamikus rendszerben, amelynek alapvető célja az emberformálás, semmi sem tekinthető véglegesnek, és semmi sem lehet olyan tökéletes, hogy túlzott elégedettségre adna okot. Azt mindig bizonyos fokig és meghatározott szempontból korrigálni és fejleszteni kell: kutatni kell az újabb és a meglévőnél még jobb megoldások után.

Ezért manapság különös jelentősége van annak, hogy mások tapasztalatait, vívmányait, eredményeit is minél jobban megismerjük. Ez a hasonló fejlettségű szocialista országok esetében számunkra még hasznosabb lehet: könnyebben lehet egymás fejlettségi fokát és megoldási módozatait összehasonlítani és értékelni. Természetesen, minden ilyen esetben megfelelő kritikai szemléletmódra van szükség. Fontos, hogy figyelmünket ne kerüljék el az egyes kérdésekhez való hozzáállás, a felvetett problémák megvilágítása, taglalása, az olvasott műből „kisugárzó” tárgyilagosság, a reális lehetőségek és a társadalmi szükségletek összhangja — a mű igazi tudományos értékei.

Az ilyen tudományos értékű mű, mint amilyen Az ezredforduló iskolája is, amely egy szomszédos baráti ország oktatásfejlesztő törekvéseit tartalmazza, számunkra több szempontból is hasznos tájékoztatásul szolgálhat.